

V Brně dne 23. 6. 2016

Posudek disertační práce

Pokorný, V. (2016). Myslet z psychedelických zkušenosti: transdisciplinární interpretace. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, Katedra obecné antropologie.

Předem bych chtěl říci, že oceňuji autorovu volbu tématu. Nárok nakládat svobodně s vlastním vědomím patří podle mého názoru k základním lidským právům a je až s podivem, nakolik je v naší společnosti téma užívání psychoaktivních látek demagogicky tabuizováno, ačkoliv ve spotřebě některých z nich zaujímáme jako národ přední příčky v evropských statistikách. Je-li pak téma užívání psychoaktivních látek pojato odborně tak, jak je tomu v této disertační práci, považuji to za hodnotný přínos k současnému stavu vědeckého poznání.

Na str. 15 autor definuje kulturu jako "rozhraní". Samotnému je mi bližší vizualizace kultury jako hologramu, na němž se promítají různé trajektorie definované našimi vzorci chování. Tyto trajektorie mají určitou "zkušenostní texturu". Tato textura, která je strukturou naší každodennosti, je tvořena *"stezkami a vyšlapanými cestami, s navyklými drahami pohybu a přenosu informací a energie"*, vyjádřím-li se slovy autora uvedenými dále. (Osobně mě k takovému uvažování přivedl kulturolog Vít Erban, s nímž sdílím společný zájem o ekopoetiku Garyho Snydera.)

Definici vědomí jako do sebe "nezapouzdřeného" (viz tamtéž) považuji za cenné, neboť takovéto vymezení rozbíjí individualismus tolik typický pro dnešní společnost. V této souvislosti by mě zajímalo, zda autor vnímá paradigmatu antropologie zkušenosti a kognitivní antropologie jako slučitelné.

Podle mého názoru kognitivní antropologie nahlíží psychedelickou zkušenost jako určitou danost, vědomý konstrukt utvořený na základě sociokulturní zkušenosti. Zkušenost (zejm. pak zkušenost druhého) je pak studovatelná pouze na úrovni pragmatických, funkčních vazeb. Antropologie zkušenosti naopak ulpívá v dokonale nereprodukovatelné niternosti. S autorovou charakteristikou na str. 17 dole se tudíž neztotožňuji.

Sdílím ovšem jeho stanovisko v tom, že *"s antropologickým výzkumem zkušeností a zejména těch psychedelických se to má tak, že k nim nelze přistupovat pouze z vnějšku. Má-li antropolog poznat formy psychedelické praxe v současné společnosti, nestačí, aby pouze pozoroval vnější projevy v chování, vedl rozhovory a nezúčastněně pozoroval dění"* (viz str. 18). Obávám se nicméně, že jakmile má výzkumník překročit hranice akademického psaní a prezentovat své výsledky veřejnosti z tzv. domorodé perspektivy, dostává se vždy na tenký led. Z vlastní zkušenosti vím, že veřejnost kriticky nahlíží na

zážitky změněných stavů vědomí kvůli subjektivismu při jejich výkladu. Diskuze je navíc limitovaná obavami před šířením toxikomanie.

Užívání psychedelik nezakládá podle mého názoru pouze na vznik "*kulturních artefaktů a sociálních institucí*", jak píše autor na str. 30, ale také artefaktů kognitivních, jimiž jsou různé vizuální obsahy (vize, halucinace, vizualizace aj.), které se podílejí na formování individuálního pojetí spirituality (viz Vygotskij 1970, Myšlení a řeč).

Odlišení tabáku a alkoholu od drog (viz str. 37) považuji za triviální omyl. Osobně pro různé konotace, které drogový slang obnáší, pracuji raději s neutrálním termínem "psychoaktivní látka".

Dále nesouhlasím s autorovým terminologickým ztotožňováním psychedelik, halucinogenů a jiných látek. Slovní spojení typu "(pseudo-)halucinační vize", "pseudo-vidění" (např. str. 74, 184 aj.) v sobě podle mého názoru obsahuje fenomenologický paradox. Halucinace neboli bludy - na rozdíl od vizí, čili vidění ve smyslu nazírání na sebe sama a okolí, nikoliv jako sledování "filmů bdělého snění" - podle mě nijak neodrážejí subjektivní, žitou realitu. Pokud by vize, které lze pod vlivem psychedelik zažívat, měly halucinační, neboli iluzorní povahu, nebylo by je přece možné terapeuticky využívat! Kromě toho je klasifikace psychoaktivních látek jako tzv. halucinogenů výrazem etnocentrismu. Na str. 110 ale autor tuto perspektivu přijatelným způsobem ospravedlňuje.

Osobně činím rozdíl mezi "zábavním" a "rekreačním" užíváním psychoaktivních látek, o čemž píše autor na str. 57. Druhý případ považuji za eticky ospravedlnitelný, neboť nevychází primárně z konzumní motivace. Nejedná se podle mého názoru o to "pobavit se", nýbrž vystoupit z nekončícího řetězce úkolů a povinností, jenž na nás klade naše výkonnostně orientovaná společnost. "Rekreaci" chápu spíše ve významu původního latinského "recreatio", tedy jako niterné "usebrání", "znovuobnovení" a revitalizaci, nikoliv jako hlučnou zábavu, která by v tomto případě byla spíš rušivou kulisou.

Velice mě zaujaly pasáže zaměřené na hledání analogií mezi tělesnými a kognitivními procesy (str. 61-65). V případě analýzy působení konopí bych uvítal více bibliografických pramenů, např. z pera Christiana Rätsche, který se mu věnoval ve své kultovní knize "Konopí - léčebný prostředek v dějinách lidstva" (1994).

Na str. 121 se vyskytuje záměna účinných látek v psychoaktivní ayahuasce. Harmalové alkaloidy jsou obsaženy v liáně *Banisteriopsis caapi*, nikoliv v listech keře *Psychotria viridis*. Domnívám se, že oneirogeny nejsou látky, které "*navozují prožitky podobné snům*" (str. 146), nýbrž substance sny skutečně vyvolávající. Příkladem by mohla být tzv. *camalonga*, přípravek ze *Strychnos* spp., který se používá v peruánském centru Takiwasi v počáteční fázi rehabilitace závislosti k povzbuzení snové činnosti.

Taktéž definici entheogenů (viz tamtéž) doporučuji zpřesnit ve smyslu, že se jedná o látky umožňující přímý prožitek boží existence nebo boží existenci odhalující. Jinými slovy, to co jejich uživatel může v tradičním kontextu zažít, je spíš angl. pojmenovatelné jako *sacred journey* nežli *trip*. K tomuto tématu viz text Fabioly Minero Ortega (in Horák et al. 2014, *A reader in ethnobotany and phytotherapy*, 142-151).

Obávám se, že ze striktně materialistického hlediska nelze souhlasit s tvrzením o tom, že "*běžné vnímání je vždy transcendentní*" (viz str. 168).

V kap. 5.9 se autor zabývá analýzou tzv. mnohočetného já. Ze semi-strukturovaných rozhovorů 32 uživatelů ayahuasky v Peru a 42 interview v ČR se mi jeví, že informátoři

konceptualizují tento fenomén spíše jako "mnohočetné tělo" - psychické, fyzické, spirituální, energetické, přičemž poslední uvedené je některými považováno za multiplicitní. Stejně tak kladou menší důraz na vizuální stránku zkušenosti změněného stavu vědomí, než bychom očekávali. Každopádně zkušenost uživatelů této látky se mohou od zkušeností s LSD či psilocybinem přirozeně lišit.

Formální úprava textu:

Co se formální úpravy týče, práce je psána kultivovaným stylem a oceňuji autorův poetický filosofický jazyk, který činí četbu přívětivou. Na druhou stranu ale text obsahuje poměrně značné množství pravopisných chyb (ve skloňování podstatných jmen, přídavných jmen nebo zájmen, v interpunkci ve složitých souvětích, psaní velkých písmen, zdvojených souhláskách, psaní procent či shodě podmětu s přísudkem). V práci je také hodně překlepů, jejichž počet vzrůstá s přibývajícím počtem stran.

Nadpisy na str. 46, 50 a 182 by bylo vhodné přesunout na začátek další strany. Na str. 79 jsou odlišně nastaveny okraje v pozn. pod čarou. Na str. 97 je pozn. 227 vložena do textu. Totéž platí pro pozn. 250 na str. 107.

V příkladech monoaminů na str. 117 jsou mylně zamíchány anglicismy.

V práci jsou nejednotně použity uvozovky (viz např. str. 131).

V citaci na str. 150 došlo pravděpodobně k automatické záměně výrazu "psychedelický" za "cydelický".

Anglicismus "polydrug use" na str. 154 by bylo možné nahradit český ekvivalentem "polytoxikomanie".

V referencích se duplicitně vyskytuje citace Kliková, A., Kleisner, K., eds. (2006).

Tamtéž uvedená citace "Halberstadt a další. (2015). Recent advances in the neuropsychopharmacology of serotonergic hallucinogens. Behavioural Brain Research, 277C, 99-120." je nekompletní, co se výčtu autorů týče.

Dále v referencích chybí citace na pramen "Merleau-Ponty, M. 2013. Syntéza vlastního těla", na něž se autor odkazuje v pozn. č. 384, str. 160.

Nakonec v referencích autor chybně cituje kapitoly z knih, např. v citaci "Uexküll, J. von (2006). Nauka o významu. In Kliková, A., Kleisner, K., eds. (2006), s. 11-69." chybí údaje o místě vydání a vydavatelství. Jednotlivé citace není v přehledu bibliografie zvykem propojovat.

Shrnutí:

Na práci si nejvíce cením toho, že v ní autor vymezuje koncept "transparence", neboť právě na tomto principu dle mého názoru spočívá terapeutický efekt psychedelik. Holá zkušenost, kterou tyto látky odhalují, může být dále formována v rámci rehabilitačního programu (např. pro drogově závislé). Dle mého pozorování během terénního výzkumu je subjekt systematicky vystavovaný působení psychedelik tvárnější a sociálně přizpůsobivější. Dle některých uživatelů jsou nicméně jevy odkryté psychedeliky nikoliv psychické, nýbrž spirituální povahy. "Transparence" je jimi tedy zaměňována za "transcendenci", což má podle mě dalekosáhlý vliv na jejich světonázor a náboženské vyznání.

Velice se mi rovněž líbí novotvary pro psychedelika, která autor v práci navrhuje (viz str. 146). Obzvláště termín "liminalika" se mi kvůli obvyklému prožitku blízkosti smrti u terapeutických pacientů jeví jako velmi trefný.

V neposlední řadě oceňuji bohatý přehled literárních pramenů z různých vědních oborů a pestrého tematického zaměření, které činí z této disertační práce strhující čtivo, které jistě ocení celá řada dalších čtenářů (obzvláště pokud autor text okleští o náročné filozofické a metodologické pasáže).

Nakonec bych autorovi rád doporučil podcast Martina W. Balla, nazvaný "The Entheogenic Evolution", který by pro něj - pokud se tak již nestalo - mohl hodnotným zdrojem informací pro další výzkum.

Dotazy:

Mohl by mi autor prosím vysvětlit rozdíl mezi "pseudovizí", tedy typickým produktem působení konopí (viz str. 142), a "halucinací"?

Lze podle autora ayahuasku také považovat za psychedelikum? Pokud ano, je možné ji užívat pro zábavu stejně jako LSD nebo MDMA (viz str. 154-155)?

Co autor míní ve spojení s tzv. předkulturním užíváním přírodních látek (viz str. 155)?

Osobně mám za to, že užívání jakýchkoliv psychoaktivních látek má vždy co dočinění s určitým typem kultury. K tématu vlivu psychedelik na antropogenezi viz McKenna (Pokrm bohů, Hledání původního stromu poznání, 1999).

Co konkrétně autor míní "vykazatelnou tvářností" psychedelické domény, o níž hovoří na str. 182 dole v souvislosti s návrhem výzkumu propojení vizí se zkušeností?

Hodnocení:

Disertační práci doporučuji k obhajobě.

Mgr. et Mgr. Miroslav Horák, Ph.D.

Předseda Akademického senátu fakulty

Vedoucí Ústavu jazykových a kulturních studií

Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií

MENDELOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Zemědělská 1/1665, 613 00 Brno, Česká republika

Tel.: +420 545 136 253

Cell: +420 727 894 094

E-mail: miroslav.horak.ujks@mendelu.cz

URL: <http://jazyky.frrms.mendelu.cz/>